

Zijad Šehić

Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet

PRILIKE U BOSNI I HERCEGOVINI
OD VAŠINGTONSKOG SPORAZUMA
DO FORMIRANJA KONTAKT GRUPE
(18. MART – 26. APRIL 1994)

Apstrakt: Na osnovu izvorne građe i referentne literature autor razmatra prilike u Bosni i Hercegovini nakon Vašingtonskog sporazuma. U središtu razmatranja su vojni i politički odnosi u tom razdoblju, s akcentom na zbivanja u “sigurnosnoj zoni” Goražde, koji su jasno pokazali odnose pojedinih zemalja i međunarodne zajednice na zbivanja u Republici Bosni i Hercegovini.

Ključne riječi: Vašingtonski sporazum, Bosna i Hercegovina, SAD, Goražde, Kontakt grupa

Abstract: Based on the original material and reference resources, the author discusses the situation in Bosnia and Herzegovina after the Washington Agreement. The discussion is focused on military and political relations of that period, with emphasis on the events in the ‘safe area’ of Goražde, which clearly showed the position of certain countries and international community in relation to the events in the Republic of Bosnia and Herzegovina.

Keywords: Washington Agreement, Bosnia and Herzegovina, USA, Goražde, Contact Group.

Od sredine 1993. godine pokazao se pojačani angažman SAD-a na zbivanja u bivšoj Jugoslaviji. Nakon propasti raznih inicijativa zbog otpora saveznika, posebno Francuske i Velike Britanije koje su osiguravale najveće kontingente u UNPROFOR-u i odlučno se suprotstavljale svim mjerama koje bi mogle izazvati napad na njih, u Vašingtonu (Washingtonu) su počeli tražiti novu strategiju.¹ U nedostatku jedinstvene međunarodne politike SAD su u nastojanjima da okončaju rat isprobavale razne diplomatske puteve.² Na početku 1994. godine pod američkim vodstvom započet je posve drukčiji mirovni proces: jasan, efikasan i pragmatičan. Prvi je zadatak bio obnoviti hrvatsko-bošnjačko savezništvo, te time stvoriti jasne odnose. Tokom sastanka u Ženevi dogovoreno je da se za jednu sedmicu sastanu zapovjednici ARBiH i HVO-a, generali Rasim Delić i Ante Rosso, te dogovore primirje. Tačno pet sedmica nakon što je Redman najavio jači američki angažman, usred ženevskih pregovora koji su se vrtjeli u krug, u Bijeloj kući – uz pokroviteljstvo američkog predsjednika Bila Klinton (Billa Klinton) – Hrvati i Bošnjaci su potpisali Vašingtonski sporazum o Federaciji BiH. SAD su jasno pokazale što znači vodstvo. “Ovaj je dokument samo prvi korak, ali korak u pravom smjeru”, prokomentirao je Klinton. Političko vodstvo Hrvata moralo se odreći ranijim planom predviđene vlastite republike u Bosni i Hercegovini i pristati na kantone u federaliziranoj Bosni i Hercegovini koju bi Srbi tek trebali prihvatiti. Ali, Tuđman je naglašavao kako je američki pritisak snažan i da se to mora prihvatiti žele li se zadržati SAD u mirovnom procesu.³

SAD su nametale završnicu s vojnom intervencijom NATO-a. Bila je to formula za potvrđivanje njene uloge kao garanta evropske sigurnosti i NATO-

¹ Calvocoressi, Peter, *Svjetska politika nakon 1945.*, Globus, Zagreb 2003, 345. Od ukupno 22.208 vojnika UNPROFOR-a Francuska je imala 3.646 vojnika, Britanija 3.390, Pakistan 3.016, Nizozemska 1.650, Malezija 1.544, Turska 1.462, Španija 1.259, Bangladeš 1.235, Švedska 1.051, Kanada 863, Norveška 663, Ukrajina 581, Rusija 506, Egipat 426, Danska 286, Belgija 276, Novi Zeland 249, Jordan 100 i SAD 5 vojnika (Ramet, P. Sabrina, *Balkanski Babilon. Raspad Jugoslavije od Titove smrti do Miloševićevog pada*, Alinea, Zagreb 2005, 266.

² Vidi šire: Šchić, Zijad, *Eksperiment u svjetskoj laboratoriji Bosna. Međunarodna diplomatija u vrijeme disolucije SFRJ i agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu (do Vašingtonskog sporazuma 1994.)*, Dobra knjiga, Sarajevo 2013, 323–335.

³ Starešina, Višnja, *Vježbe u laboratoriju Balkan*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004, 189.

a u novoj ulozi kao instrumenta za njeno očuvanje. Ali, naišle su na izuzetan otpor evropskih saveznika, prije svega Velike Britanije i Francuske. Evropljani su upozoravali na to kakva bi kriza u NATO-u mogla nastati ako SAD isforsiraju bombardiranje, a evropski vojnici stradaju. Francuska i Velika Britanija nisu željele da SAD završe rat i preuzmu vodstvo u Evropi. Velikoj Britaniji, koja je vješto utirala put stvaranju srpske države pod mirovnim plaštem, odnosno stvaranju centralne države koja će disciplinirati Balkan, nije odgovarao ni američki mirovni model za Republiku Bosnu i Hercegovinu koji je predviđao uspostavu ravnoteže snaga. Suprotstavljenost SAD-a, s jedne, te Francuske i Velike Britanije, s druge strane, u vezi s intervencijom NATO-a bila je u to doba jednako velika kao i razlike između “zaraćenih strana u Republici Bosni i Hercegovini”.⁴

U gradnji budućeg mirovnog rješenja ambasador Redman je imao snažnu potporu Vašingtona, dream-teama Klintonove administracije, a bio je odlučan pokazati i potvrditi američko vodstvo u Evropi nametanjem mira na Balkanu. Bili su to Medlin Olbrajt (Madeleine Albright), ambasadorica u Vijeću sigurnosti i članica Klintonovog (Clintonovog) kabineta; Entoni Lejk (Anthony Lake), Klintonov savjetnik za nacionalnu sigurnost; Džon Šalikašvili (John Shalikhshvili), zapovjednik Združenog stožera; Peter Tarnof (Tarnoff), zamjenik sekretara Stejt Departmenta (State Departmenta) za Evropu i, naravno, ministar odbrane Viljem Peri (William Perry). SAD su preuzimale vodstvo u svim segmentima. Početkom januara pod američkim vodstvom NATO je donio odluku o osnivanju Partnerstva za mir, programa kroz koji će se bivše države Istočnog bloka pripremati za ulazak u Savez.⁵ Neposredan razvoj zbivanja nakon ultimatumata pokazivao je gubitak utjecaja Evropske unije u korist NATO-a i, s druge strane, na povećanu ulogu SAD-a i Rusije, bez kojih se nije naziralo rješenje. Svoju ulogu Rusija je ponovo pokazala u pitanju otvaranja Tuzlanskog aerodroma za dostavu humanitarne pomoći. Vijeće sigurnosti UN-a je 4. marta jednoglasno usvojilo Rezoluciju br. 900, u kojoj je zahtijevana uspostava snabdijevanja Sarajeva vodom i energijom, kao i nesmetana sloboda kretanja civila i konvoja humanitarne pomoći.⁶

SAD su, korak po korak, konačno počele preuzimati kormilo. Time što su vodstvo bosanskohercegovačkih Hrvata i hrvatski predsjednik Tuđman bili prisiljeni na sporazum s Bošnjacima omogućen je 1994. prestanak “rata u ratu”.

⁴ Simms, Brendan, *Najsramniji trenutak. Britanija i uništavanje Bosne*, Buybook, Helsinški odbor za ljudska prava, Sarajevo-Beograd 2003, 209.

⁵ Starešina, 2004, 184–185.

⁶ Resolution 900 (1994) des Sicherheitsrats der Vereinten Nationen zur Lage um Sarajewo, verabschiedet am 4. März 1994. in New York, EA, 21/1994, D. 606 – D. 607.

Doduše, hrvatski su nacionalisti i dalje pokušavali blokirati bošnjačko-hrvatsku Federaciju i insistirati na svojoj koncepciji etnički čistih područja.⁷

Nakon četvorodnevni pregovora u Vašingtonu 1. marta 1994. godine, Bošnjaci i Hrvati su se dogovorili o uspostavi Federacije. Bosanskohercegovački predsjednik vlade Haris Silajdžić i hrvatski ministar spoljnih poslova Mate Granić potpisali su okvirni sporazum o uspostavi kantona sa širokom autonomijom, sa zajedničkom vladom.⁸ Poslanici Parlamenta Federacije su 31. maja jednoglasno izabrali Krešimira Zubaka za predsjednika i Ejuba Ganića za potpredsjednika, u prelaznom periodu od šest mjeseci. Parlament je ovlastio Harisa Silajdžića da obrazuje vladu koja će istovremeno vršiti zadatke i Vlade Republike Bosne i Hercegovine i Federacije.⁹

Uspostavom Federacije ostvaren je prvi dio plana SAD-a. Naredni korak je predviđao reguliranje okupiranih područja Hrvatske. Taj proces se odvijao u nekoliko faza, iza scene zvanične politike. U aprilu 1994. godine Tuđman je predložio Galbrajtu i Redmanu da Iran preko Hrvatske dostavlja oružje za ARBiH. Dvadeset sedmog aprila 1994. godine Granić je posjetio Američku ambasadu u Zagrebu kako bi se raspitao o stavu američke Vlade prema uspostavi mreže za dopremu oružja između Irana, Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Tuđman se nastojao uvjeriti da se SAD neće suprotstaviti tom planu. Galbrajt, koji se zalagao za agresivniju politiku SAD-a, podržavao je ideju da se u Vašingtonu prihvati prijedlog hrvatske Vlade. Smatrao je da je najbolji odgovor koji je mogao uputiti Tuđmanu bio da on od Vašingtona nije dobio odgovor u vezi s aktiviranjem spomenutog plana. SAD bi formalno i dalje nastavile poštovati embargo na oružje, ali bi omogućile isporuku oružja Republici Hrvatskoj i Republici Bosni i Hercegovini i tako uspostavile ravnotežu u naoružanju. Savjetnik za nacionalnu sigurnost SAD-a o toj ideji razgovarao je s Klintonom i zamjenikom državnog sekretara Strobeom Talbotom. Nakon toga, Klinton je odlučio da Galbrajt i Redman saopće Tuđmanu da nisu dobili uputu iz Vašingtona, ali je to istovremeno bilo zeleno svjetlo za provođenje namjere. Iranska dostava oružja ojačala je ARBiH, ali i HV, koja je dobila veliki dio oružja na račun hrvatske usluge tranzita oružja.¹⁰ Savjetnici

⁷ Ramet, 2005, 291.

⁸ Rahmenabkommen zwischen der bosnischen Regierung und den bosnischen Kroaten sowie Bosnischen-Föderation und der Republik Kroatien, unterzeichnet am 1. März 1994. in Vašington EA, 7/1994, D. 239 – D. 248.

⁹ EA, Zeitschrift für Internationale Politik, Zeittafel, Bonn 1994, 4/94, Z 79.

¹⁰ Witte, A. Erich, *Die Rolle der Vereigten Staaten im Jugoslawien – Konflikt und der außenpolitische handlungsspielraum der Bundesrepublik Deutschland (1990–1996)*, Mitteilungen Osteuropa-Institut, München, Nr. 32/2000. 2.000, 135.

predsjednika Klintona u tri navrata su odbili prijedlog Stejt Departmenta da se, preko američkih saveznika u islamskom svijetu, tajno dopremi oružje Armiji Republike Bosne i Hercegovine te da je Bijela kuća 1994. godine odbila ponudu tadašnjeg direktora CIA-e Džemsa Vulsija (Jamesa Woolseya) da sama Agencija direktno dostavi oružje u Bosni i Hercegovini. Klintonova administracija je to učinila u promijenjenim okolnostima. Jedini način da se to postigne pretpostavljalo je kršenje međunarodnog embarga na izvoz oružja za Republiku Bosnu i Hercegovinu, a u Vašingtonu se vjerovalo da je onda bolje da ga prekrši Iran nego SAD, tvrdio je Ron Ničke (Neitzke), u to vrijeme pomoćnik američkog ambasadora u Zagrebu.¹¹ Administracija je bila spremna učiniti doslovno bilo što samo da bi izbjegla direktno uplitanje.¹²

Iran je predložio Hrvatskoj da kao nadoknadu za prijevoz oružja za Armiju RBiH preko njenog teritorija zadrži trećinu oružja od svake isporuke. U Zagrebu su se tada pripremali planovi vojnih operacija za reintegraciju Krajine i zapadne Slavonije, koje su još bile pod kontrolom tamošnjih pobunjenih Srba, pa se takva ponuda hrvatskim vlastima učinila istovremeno privlačnom i opasnom. Odluku je trebalo potkrijepiti mišljenje administracije iz Vašingtona zatraženo posredstvom Pitera Galbrajta (Petera Galbrighta), američkog ambasadora u Zagrebu. Nakon kratkih konsultacija, čelnici administracije su mu poručili da Hrvatima kaže kako o tom pitanju “nije dobio nikakve instrukcije”, tvrdio je Entoni Lejk, tadašnji savjetnik predsjednika Klintona za nacionalnu sigurnost, na čiju je preporuku usvojen takav stav.¹³

U takvim okolnostima su preko Hrvatske počele isporuke oružja za Armiju Bosne i Hercegovine. Islamske države, nezadovoljne zbog malodušnosti Zapada i nedostatka odlučnosti, pojačale su pomoć u oružju hrvatsko-bošnjačkom savezu, koji je, prema priznanju hrvatskoga ministra obrane Gojka Šuška, postizao sve veći uspjeh u kupovini oružja u Pakistanu, Iranu, Njemačkoj, Poljskoj, Bugarskoj, pa čak i u Rusiji. Neka od tih oružja, npr. protivtenkovsko oružje i municija za minobacače, topove i dr., prebacivala su se dalje Armiji RBiH.¹⁴ Prema izvještaju “Njujork Tajmsa” od 5. novembra 1994, embargo na oružje protiv vladinih snaga u Republici Bosni i Hercegovini već duže vremena nije funkcionirao. U svojoj izjavi Sušak je naglašavao da je tržište oružja bilo

¹¹ Azinović, Vlado, *Al-Kai'da u Bosni i Hercegovini. Mit ili stvarna opasnost*, Radio Slobodna Evropa, Centar za savremenu umjetnost, Sarajevo 2007, 94–95.

¹² Ibid., 96–97.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ramet, 2005, 259.

otvoreno za sve nabavke oružja, a na njemu je cijena bila trostruko niža od legalnog načina nabavke oružja.¹⁵

Iako je Klintonova administracija to ocijenila kao sjajan diplomatski potez, mnogi senatori i kongresmeni su se žalili na to što nisu bili obaviješteni o toj odluci koja je dopuštala Iranu slanje oružja na Balkan, tako da je Komisija o međunarodnim vezama Zastupničkog doma osnovala specijalni pododbor za istraživanje te afere. U završnom izvještaju Komisija je bila kritična prema odluci Klintonove administracije da dopusti Iranu dostavu oružja ARBiH i HV, smatrajući kako će mu to omogućiti da stekne važan utjecaj u Republici Bosni i Hercegovini.¹⁶ Ministar spoljnih poslova Irana Velajati posjetio je 7. maja 1994. godine Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine, gdje je razgovarao sa predsjednikom Izetbegovićem. Tom prilikom je izjavio da “izražava podršku svojoj braći i sestrama u Republici Bosni i Hercegovini u otporu srpskoj agresiji. Mi u Islamskoj republici Iran izražavamo saosjećanje prema narodu Republike Bosne i Hercegovine i pokušavamo da pomognemo ovu zemlju humanitarnim putem” – rekao je Velajati pozdravljajući Vašingtonski sporazum i izražavajući nadu u nastavak dogovora u Beču. Kao aktivan član Organizacije Islamske Konferencije (OIC), Iran je insistirao na rješavanju situacije u Republici Bosni i Hercegovini, ustrajavajući na sopstvenom prijedlogu UN-u o slanju iranskih trupa u Republiku Bosnu i Hercegovinu koja je trebala učestvovati u misiji UNPROFOR-a. Međutim, od UN-a nije bilo logičnog i prihvatljivog odgovora. “Nadamo se da će nam biti dozvoljeno da pošaljemo svoje snage ovdje. Iran se nada da će moći, kao član Svjetske organizacije, ostvariti pravo podrške bosanskom narodu koji je bio izložen teškoj agresiji” – dodao je Velajati. Aktivno učešće u političkoj podršci Iran je provodio u kontaktima sa zvaničnicima Republike Bosne i Hercegovine. Iranski ministar je potvrdio da su se upravo vodili bilateralni i trilateralni razgovori na ministarskom nivou između Irana, Republike Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske.¹⁷ Istoga dana u Sarajevu je bila otvorena Ambasada Islamske Republike Iran.¹⁸

Proljeće 1994. godine neočekivano je donijelo novu nadu. Nakon ultimatumata NATO-a, koji je ušutkao srpsku artiljeriju oko Sarajeva, SAD i Rusija su podi-

¹⁵ *Archiv der Gegenwart vom 21. November 1994, 39495.*

¹⁶ Lukić, Reneo, *Vanjska politika Klintonove administracije prema ratovima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini (1993–1995)*, Časopis za suvremenu povijest, Godina 38, br. 1, Zagreb 2003, 20–21.

¹⁷ *Velajati u Sarajevu. Aktivna pomoć Irana*, “Oslobodenje”, Broj 16490, 8. V 1994, 1.

¹⁸ *Otvorena iranska ambasada*, “Oslobodenje”, Broj 16490, 8. V 1994, 1.

jelile kontrolu nad mirovnim procesom – SAD nadovezujući se na svoj uspjeh u posredovanju u “Vašingtonskom sporazumu” između Bošnjaka i Hrvata, a Rusija nakon što je ostvarila nagodbu s Karadžićem da svoje teško naoružanje unutar i oko Sarajeva premjesti na sabirna mjesta UN-a. Već krajem marta 1994. godine Redman i Čurkin su bili uvjereni da su se približili mirovnom rješenju, vjerujući da mogu proširiti sarajevski model na cijelu Republiku Bosnu i Hercegovinu, što je uključivalo obustavu neprijateljstva, međupozicioniranje trupa UN-a i povlačenje teškog naoružanja. Bili su ubijeđeni u to da se stavovi dvije strane približavaju. Uskoro, Čurkin se vratio na Balkan da bi iskoristio zamah za mir stvoren Vašingtonskim sporazumom i ultimatumom NATO-a.¹⁹ Posjetio je Sarajevo, gdje je u Predsjedništvu razgovarao s Izetbegovićem, a ta posjeta je uključila i razgovor s komandantom UNPROFOR-a za Republiku Bosnu i Hercegovinu – Rozom, kao i odlazak na Pale. O toj posjeti Izetbegović je izjavio da je temeljno pitanje bilo “da li gospodin Čurkin može utjecati na bosanskohercegovačke Srbe da vrate okupirane teritorije”.²⁰

Nakon posjete Sarajevu, Čurkin je otputovao u Zagreb, gdje ga je primio predsjednik Hrvatske Tuđman. Razgovaralo se o rješenju krize u svjetlu potpisanog sporazuma u Vašingtonu. “Gospodin Čurkin izrazio je zadovoljstvo pozitivnom klimom koja je stvorena nakon potpisa preliminarnog sporazuma, što je davalo podsticaj da se trajno riješe problemi i kriza u čitavom području” – navodilo se u saopćenju. Čurkin je naglasio kako je nakon susreta s predsjednikom Tuđmanom, te razgovora s Granićem prije nekoliko dana u Moskvi, “zadovoljan time što hrvatska strana nudi koncept federacije i konfederacije kao sredstvo za cjelovito rješenje u Republici Bosni i Hercegovini i za rješenje ukupnih odnosa između Zagreba i Beograda, te Hrvata i Srba”. Na pitanje o mogućnosti uključivanja bosanskohercegovačkih Srba u Federaciju, nakon izjave Momčila Krajišnika da bi to bilo “nelogično, neprirodno i neprihvatljivo”, Čurkin je odgovorio kako on smatra da ima prostora, iako zna da nije ni bilo mnogo ljudi koji su se nadali da bi oni mogli ući u Federaciju.²¹ Kozirjev i Kristofer su 14. marta 1994. godine u Vladivostoku vodili dvočasovni razgovor o Republici Bosni i Hercegovini i naporima za obnavljanje palestinsko-izraelskih pregovora. Na konferenciji za štampu potvrdili su da je u centru pažnje razgovora bilo sklapanje bošnjačko-

¹⁹ Silber, Laura – Litl, Alan, *Smrt Jugoslavije*, Radio B 92, Beograd 1996, 357.

²⁰ *Vitalij Čurkin u Sarajevu. Unaprijediti sarajevski recept*, “Oslobođenje”, Broj 16435, 14. III 1994, 3.

²¹ *Tuđman razgovarao sa Jeljcinovim izaslanikom. Zanimljive mogućnosti*, “Oslobođenje”, Broj 16435, 14. III 1994, 3.

hrvatskog saveza sa svim posljedicama koje mogu iz toga proisteći, a koje nisu morale biti isključivo pozitivne. Tokom razmjene mišljenja u Vladivostoku, Kozirjev je ponovio rusku ideju za sazivanje sastanka pet velikih sila koje bi stavile tačku na krizu u Republici Bosni i Hercegovini, ali je Kristofer još jednom izrazio sumnju u američki stav u pogledu te ideje.²² Načelnik Združenog štaba SAD-a Šalikašvili je za *ABC* izjavio kako američki strateški interes u Republici Bosni i Hercegovini opravdava slanje 25.000 ili više američkih vojnika da pomognu u implementaciji mirovnog sporazuma. “Mislim da tu ne smijemo biti lakomisleni, ne smijemo od Amerikanaca tražiti da bespotrebno daju svoje živote. Ali Amerikanci možda bolje nego većina drugih razumiju da se za slobodu i onakav svijet za kojim svi žudimo ponekad treba i žrtvovati. Mislimo da su strateški interesi Amerike vezani za Evropu, za stabilnost Evrope, nikad nismo ustuknuli kada bismo odlučili koji su naši interesi i kako ih zaštititi” – rekao je Šalikašvili. Klinton je najavio da će poslati američke trupe da nadgledaju mirovni sporazum nakon potpisa “zaraćenih strana”.²³

Uskoro je potvrđeno da Republika Bosna i Hercegovina predstavlja važan strateški interes SAD-a. Olbrajt, Šalikašvili i Redman 30. marta 1994. su posjetili Sarajevo. Nakon razgovora s Izetbegovićem, Ganićem, Silajdžićem i drugim bosanskohercegovačkim zvaničnicima, prisustvovali su simboličkom otvaranju Američke ambasade u Sarajevu. Olbrajt je, u govoru koji je naznačio prekretnicu u daljoj budućnosti Sarajeva i Republike Bosne i Hercegovine, naglasila kako “ta ceremonija mora svima pokazati da su budućnost SAD-a i Republike Bosne i Hercegovine nerazdvojive. I mi, Bosanci i Amerikanci, moramo i dalje biti sigurni da ljudi različitih rasa, etničkog porijekla, mogu živjeti zajedno, produktivno, slobodno i u miru. To ubjeđenje čini nas jačim i spaja nas. Taj cilj će nas voditi kroz buduće dane pune izazova, kada budemo dosezali ono što je predsjednik Klinton nazvao čudom normalnog života”.²⁴ Na kraju govora Olbrajt je citirala Vaclava Havela, za kojeg je rekla da je najbolje shvatio simboliku Sarajeva: “Više nego ikad ranije danas je sve povezano. Zbog toga su vrijednost i perspektive savremene civilizacije na velikom iskušenju. Budućnost Amerike i Evrope zato se odlučuje u napaćenom Sarajevu. Zato mi je drago što sam ovdje, predstavljajući

²² *Susret Kozirjeva i Kristofera. Bosna u centru pažnje*, “Oslobođenje”, Broj 16435, 14. III 1994, 3.

²³ *Šalikašvili zagovara slanje američkih trupa u BiH. Zaštititi interese SAD*, “Oslobođenje”, Broj 16438, 17. III 1994, 3.

²⁴ *Medlin Olbrajt i Džon Šalikašvili u Sarajevu. Nerazdvojna budućnost SAD i BiH*, “Oslobođenje”, Broj 16452, 31. III 1994, 1.

SAD, na mjestu njene buduće ambasade u ovom posebnom gradu.”²⁵ Tri mjeseca kasnije, 4. jula 1994, u središtu Sarajeva, na najvažniji američki praznik – Dan nezavisnosti, zvanično se zavijorila američka zastava, odsvirana je nacionalna himna, a ambasador Jakovič, stojeći na govorničkom podijumu zajedno s Izetbegovićem, obratio se zvanicama nadahnutim riječima, rekavši da je taj dan zaista historijski trenutak za SAD, za Republiku Bosnu i Hercegovinu i za njega osobno: “Otvaranje američke ambasade signalizira čvrstu solidarnost i podršku SAD narodu i Vladi Republike Bosne i Hercegovine. Mi ćemo i dalje biti jedan od glavnih učesnika u naporima pružanja pomoći, doprinoseći na taj način sposobnostima naroda Republike Bosne i Hercegovine da izdrži. Odlučni smo pomagati vam do onog stepena do kojeg vaše rukovodstvo traži mir, demokraciju i politički, društveni i etnički pluralizam. SAD nude podršku nepodijeljenom Sarajevu, jakoj i moćnoj Federaciji, slobodnoj i demokratskoj Bosni i Hercegovini unutar međunarodno priznatih granica.” Izetbegović je rekao da je otvaranje Ambasade SAD u Republici Bosni i Hercegovini bila jasna poruka ohrabrenja: “ Za one tamo, s druge strane barikada, to je upozorenje da fašizam nema perspektive i da ne može proći. Braniooci Bosne osvjedočuju poruku američke Deklaracije o nezavisnosti već dvadeset sedam mjeseci u teškoj i neravnopravnoj borbi.”²⁶

Rezolucijom 824 Vijeće sigurnosti UN-a je 6. maja 1993. Goražde proglasilo “sigurnosnom zonom”, a Rezolucijom 836 od 4. juna, djelujući u skladu sa Poglavljem VII Povelje UN-a, produžilo je mandat UNPROFOR-u kako bi se mogli spriječiti napadi na “sigurnosne zone”.²⁷

Na savjetovanju komandanata korpusa VRS-a, održanom u Vlasenici 29. januara 1994, istaknuto je da Goražde apsorbira četvrtinu snaga Hercegovačkog korpusa te je predloženo da operacija osvajanja Goražda bude što prije isplanirana i izvršena. Komandant Drinskog korpusa Živanović je rekao da podrinske enklave vežu za sebe šest njegovih brigada, i da bi se daljim potiskivanjem AR-BiH sa tog područja oslobodile barem tri srpske brigade.²⁸ Tom prilikom general Mladić je izjavio: “Muslimane treba tako dugo tući dok cijeli svijet ne vidi da se

²⁵ *Zastava SAD u nepodijeljenom gradu*, “Oslobođenje”, Broj 16452, 31. III 1994, 3.

²⁶ *Otvorena američka ambasada u Sarajevu. Dok ima nas, ima i Bosne*, “Oslobođenje”, Broj 16547, 5. VII 1994, 1.

²⁷ Mazowiecki, *Izveštaji 1992–1995*, Univerzitet u Tuzli i Istraživačko-dokumentacioni centar Sarajevo, PrintCom Tuzla, 2007, 329.

²⁸ Šadinlija, Mesud, *Odnos mirovnih planova i vojnih operacija na ratištu u Bosni i Hercegovini 1992–1995*, rukopis doktorske disertacije odbranjene na Filozofskom fakultetu u Sarajevu 7. septembra 2017, 377.

ne isplati boriti protiv Srba. Glavna tačka je Sarajevo, to je mozak njihove države. Mi sada ne smijemo davati ratne izjave, mi moramo govoriti o miru. Samo tako možemo Srbiju spasiti od blokade. Naš interes je formiranje jedne zajedničke srpske države. Možda nam Evropa to neće odmah odobriti.”²⁹

Na kraju marta 1994. počeo je napad VRS-a na Goražde. Kao i više puta ranije, i tada je trebalo imati povod, a on je nađen u propagandi srpskih medija prema kojoj su iz Sarajeva u Goražde došli muslimanski ekstremisti da od stanovništva traže, protiv njihove volje, da stupe u “džihad”, “sveti rat” protiv Srba. U isto vrijeme stranim medijima je VRS zabranila pristup Goraždu, svjesna činjenice da, sve dok se pred TV-kamerama ne vide slike ranjenih i mrtvih, Zapad to neće prihvatati ozbiljno.³⁰

Napadi na “sigurnosnu zonu” počeli su 29. marta pod kodnim nazivom “ZVIJEZDA 94”. U toku te operacije snage VRS-a su zauzele sve dominantne zemljišne objekte na desnoj obali Drine i ovladale rubnim naseljima općine Goražde, a na lijevoj obali su ovladale najznačajnijim objektima, uspostavile kontrolu na teritoriji u dolini Prače i također ušle u rubna područja Goražda.³¹ Vojnim napadima na Goražde prekršena su brojna ljudska prava. Meta napada su bili civili i objekti poput bolnica, a u toku napada su ometani pokušaji da se pruži pomoć ranjenicima. Najveći broj pogibija je bio prouzrokovan direktnom paljbom iz minobacača, projektilima i gelerima. Bolnica je bila granatirana u više navrata, kada je veliki broj ljudi poginuo ili bio ranjen. Zbog napada na bolnicu osoblje je bilo onemogućeno u pružanju medicinske i hirurške pomoći pacijentima, zbog čega su mnogi i umrli. U toku napada na grad bila je prekinuta opskrba strujom, a stanovnici su zbog nedostatka vode bili primorani da se skupljaju u redovima na izvorima, gdje su bili izloženi snajperskoj vatri te su mnogi tako i ubijeni. Međunarodni promatrači koji su se nalazili u gradu u vrijeme napada zabilježili su da je brojnim osobama bila uskraćena pomoć nakon ranjavanja, opisujući krike ljudi u agoniji koji su odjekivali na ulicama. Specijalni izvjestitelj je saznao i za namjerne napade na vozila koja su prevozila ranjenike do bolnice.³²

Državni sekretar Kristofer zauzeo je čvrst stav prema VRS-u, najavljujući namjeru SAD-a da insistiraju na zračnim udarima NATO-a na njihove položaje. Izjavio je da SAD traže da se u Goražde što prije pošalju trupe UN-a kako bi

²⁹ Der Schlüssel zum Sieg, Der Spiegel, 22/2011, Hamburg, 85.

³⁰ *Balkan. Hälfte des Tepih*, Spiegel, Hamburg, 15, 11. 04. 1994, 140.

³¹ Šadinlija, Mesud, *Prvi korpus ARBIH – nastanak i razvoj*, Ministarstvo za boračka pitanja Kantona Sarajevo, 2008, 39.

³² Mazowiecki, Izvještaji 1992–1995, 330.

se ostvarila mogućnost za izvođenje zračnih udara.³³ General Rouz je 8. aprila izjavio: “prema prvim procjenama Srbi nisu prodrli u enklavu Goražde toliko duboko kao što se ranije izvještavalo.”³⁴ Desetog aprila 1995. general Rouz je izjavio da je on zatražio zračne napade NATO-a na vojne položaje VRS-a oko Goražda: “Upozorio sam ih veoma strogo tri puta, ali kada je iz njihovih tenkova otvorena direktna vatra na grad, ja sam zatražio zračnu podršku.”³⁵ Dok je generalni sekretar UN-a Gali devetog aprila pozivao VRS da se povuče na položaje na kojima su bili prije napada na Goražde, te pozvao mirovne snage UN-a da iskoriste sva raspoloživa sredstva kako bi to učinila, predsjednik Narodne skupštine RS-a Momčilo Krajišnik je taj potez komentirao kao “direktno stavljanje UN-a na stranu onih koji su za nastavak rata”. Vrhovna komanda RS-a je 11. aprila ocijenila da su se “UN bombardovanjem srpskih teritorija svrstale protiv Srba u građanskom ratu u bivšoj BiH”, tvrdeći da je napad NATO-a izveden u cilju sprječavanja realizacije srpskog prijedloga o potpunom prekidu neprijateljstava. Istovremeno je i Generalštab Vojske Jugoslavije saopćio da je “bombardiranje civilnih i vojnih ciljeva u RS koje su izvršile zračne snage NATO-a akt koji može dovesti do nesagledivih vojnih posljedica”.³⁶

Nakon razgovora s ministrom Žipeom, Akaši je potvrdio da je do bombardiranja položaja VRS-a došlo na njegov zahtjev, upozoravajući da su mogući i novi napadi ukoliko “sigurnosne zone” budu ugrožene.³⁷

Od početka napada VRS-a na Goražde general Rouz namjerno je umanjivao njegovu važnost i razmjere, prikazujući ga kao izolirane vojne manevre, tvrdeći kako “nitko nema snage unijeti velike promjene u tamošnje strategijske prilike i odnose”. Napad je pokušao zaustaviti tako što je posredovao u pregovorima o obustavi vatre. Takvim pristupom ignorirao je izvještaje visokog povjerenika UN-a za izbjeglice (UNHCR-a), vojnih promatrača UN-a (UNMO-a) i “Medicins sans Frontieres” (“Liječnika bez granica”), koji je bio u samoj enklavi, pa čak i izjave oficira VRS-a. Po zapovijedi generala Rouza izvedena su dva simbolična zračna napada NATO snaga. Za nekoliko dana kod VRS-a se pojavio vrlo jasan obrazac ponašanja: nakon svakog zračnog udara NATO snaga VRS bi zastajala i uzimala predah, a kada bi neposredna vojna opasnost NATO saveza prošla, na-

³³ Velimirović, Janko i dr., *Hronologija 1990–1995*, Dokumentacioni centar Republike Srpske, Banja Luka, 2002, 156 (dalje: *Hronologija...*).

³⁴ Ibid.

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibid.

³⁷ Ibid., 157.

stavljala je s napadom.³⁸ Zračni napadi na položaje VRS-a oko Goražda dali su konačno notu ubjedljivosti dotadašnjim, najčešće praznim, prijetnjama da će u zavođenju reda biti upotrijebljena i sila.

U američkim analizama zračnih udara naglašavalo se da je pređen prag preko kojeg više nema povratka. To je potvrdio i Klinton kada je nakon novog napada rekao da su SAD reagirale na potpuno odgovarajući način i da će, kao NATO članica, tako nastaviti u slučaju poziva za zračnu podršku UNPROFOR-u. Naglašavao je da su udari bili znak riješenosti UN-a i NATO-a da upotrijebe silu u postizanju tri glavna cilja akcija: obustavu napada na Goražde, povlačenje VRS-a na početne položaje i privođenje srpskih vođa mirovnom procesu čiji je cilj bio obustava neprijateljstava i postizanje trajnog političkog rješenja. Američki ministar odbrane navodio je da poslije akcije postoje praktično dvije mogućnosti: jedna je da komandant UNPROFOR-a nastavi tražiti zračnu podršku i NATO će mu je uvijek dati, a druga da se uloga NATO-a proširi i da se od VRS-a zahtijeva povlačenje, kao što je učinjeno u slučaju Sarajeva. Bivši savjetnik za nacionalnu sigurnost SAD-a Zbignjev Bžežinski je u analizama mogućih opcija tvrdio da se rat u Republici Bosni i Hercegovini može okončati samo na dva načina: ili vojnom intervencijom Zapada ili naoružavanjem ARBiH za odbranu i oslobađanje zemlje.³⁹ Državni sekretar SAD-a Kristofer zauzeo je čvrst stav prema VRS-u, insistirajući na zračnim napadima NATO-a na njihove položaje oko Goražda. Tražio je da se tamo hitno upute snage UNPROFOR-a kako bi se ostvarila mogućnost za njihovo izvođenje.⁴⁰ Uskoro, Kristofer je najavio da su SAD spremne izvesti daljne zračne napade. Naglasio je da su napadi predstavljali direktnu prijetnju gradu i sigurnosti osoblja UN-a koje se tu nalazilo, tvrdeći da su SAD sa saveznicima iz NATO-a spremne ponovo djelovati ukoliko to bude potrebno. Potvrdio je da je bio u gotovo stalnom kontaktu sa specijalnim izaslanikom Redmanom i Jakovičem. Američki zvaničnici su istovremeno radili i na smirivanju Moskve. “Vjerujem da mi i Rusi dijelimo odlučnost da privedemo kraju borbe u Goraždu i omogućimo nastavak pregovora o mirovnom rješenju”, dodao je Kristofer.⁴¹ Redman je smatrao da je reagiranje NATO-a opravdano i da ono predstavlja odgovor na apel UN-a.⁴² Generalni sekretar NATO-a Verner

³⁸ Hodge, Carole, *Velika Britanija i Balkan od 1991. do danas*, Biblioteka Tragom istine, Delecta, Zagreb 2007, 188.

³⁹ *Vašington. Do mira i silom*, “Oslobođenje”, Broj 16464, 12. IV 1994, 3.

⁴⁰ *Hronologija...*, 154.

⁴¹ *Vašington smiruje Moskvu*, “Oslobođenje”, Broj 16464, 12. IV 1994, 3.

⁴² *Čarls Redman: Odgovor na apel UN*, “Oslobođenje”, Broj 16464, 12. IV 1994, 3.

(Wörner) je smatrao da efikasni zračni udari ne bi bili mogući ako bi se prethodno morala konsultirati Rusija, kao što je to ona i zahtijevala. Upozorio je VRS da se ne upušta u osvetničke napade na UNPROFOR, rekavši da NATO neće oklijevati u izvođenju novih napada ako to bude zatraženo.⁴³ Nakon izvještaja o nastavku granatiranja Goražda, britanski premijer Mejdžor je podržao naredbu komandanata UNPROFOR-a za zračne udare NATO-a na VRS: “Ovim postaje savršeno jasno Srbima ili bilo kome drugome da smo ozbiljni u uvjerenju da će se rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a provoditi. Mislim da su zračni udari opravdani – oni su sigurno bili u okviru ovlašćenja koja imaju komandanti na terenu.”⁴⁴ Njemački ministar spoljnih poslova Klaus Kinkel se složio da je akcija bombardera NATO-a bila opravdana, neophodna i pravilna. “Nadam se da će se bosanski Srbi konačno urazumjeti, ili će NATO biti primoran da interveniše ponovo” – upozorio je dodajući da je “Goražde novi važan simbol poslije Sarajeva”. Kinkel je pozvao Rusiju da upotrijebi svoj utjecaj na bosanskohercegovačke Srbe radi zaustavljanja ofanzive na Goražde.⁴⁵ Ambasador Jakovič je ocijenio da je međunarodna zajednica kasnila s akcijama svugdje po Republici Bosni i Hercegovini, a ne samo u Goraždu, smatrajući da se moglo znatno ranije krenuti u akciju i na taj način spriječiti ono što se tada dešavalo.⁴⁶ Francuski ministar spoljnih poslova Žipe, govoreći za radio stanicu *Evropa 1*, izjavio je da ga “posebno brine zastoj diplomatskog procesa, zalažući se za ono što je bilo relativno urgentno – reintegraciju diplomatskog procesa u jasnu cjelinu. “Mirovni plan postoji, a to je onaj EU-a”, tvrdio je Žipe. Smatrao je da bi pregovore trebalo nastaviti pozivajući sve strane, uključujući i bosanskohercegovačke Srbe, istovremeno pozdravljajući zračne udare američkih lovaca.⁴⁷

Oštrim kritikama akcije NATO-a pridružio se predsjednik ruske Dume Ivan Ribkin, najavljujući da Duma neće ostati po strani aktuelnog procesa. Slično raspoloženje se pokazivalo i kroz zvanične stavove ruske diplomatije koje je iznio portparol Grigorij Karasin, ukazujući na razočarenje Moskve činjenicom da je zaobiđena u procesu konsultacija o primjeni sile i tvrdeći da Rusija nikada više neće pristati da *post festum* potvrđuje odluke donesene mimo njenog učesća. Apelirao je na sve “zaraćene strane” i UNPROFOR da se ponašaju maksimalno suzdržano kako ne bi došlo do eskalacije krvoprolića. Obavijestio je novinare o

⁴³ *Manfred Verner: Konsultacije nisu efikasne*, “Oslobođenje”, Broj 16464, 12. IV 1994, 3.

⁴⁴ *Džon Mejdžor: Podrška Londona*, “Oslobođenje”, Broj 16464, 12. IV 1994, 3.

⁴⁵ *Klaus Kinkel: Akcija bila neophodna*, “Oslobođenje”, Broj 16464, 12. IV 1994, 3.

⁴⁶ *Viktor Jakovič, Kasnili smo u akcijama*, “Oslobođenje”, broj 16465, 13. IV 1994, 3.

⁴⁷ *Alan Žipe. Udari odgađani predugo*, “Oslobođenje”, Broj 16464, 12. IV 1994, 2.

moskovskim konsultacijama zamjenika šefa ruske diplomatije Lavrova s ambasadorima SAD-a, Francuske i Velike Britanije.⁴⁸

Ministar Kozirjev je uskoro dao ocjenu tadašnje situacije u Republici Bosni i Hercegovini, naglašavajući da svu krivicu za eskalaciju sukoba snosi Zapad na čelu sa SAD-om te smatrajući da se jedina šansa za mirno rješenje sukoba nalazi u spasonosnoj intervenciji ruske diplomatije. Ocijenio je da je sve počelo s pogrešnim preskakanjem Rusije u procesu donošenja odluka o udarima NATO-a po VRS-u oko Goražda, tvrdeći – da se NATO konsultirao s Rusijom, vjerovatno bi se uspio pronaći drugi način da se “ohlade užarene srpske glave oko Goražda”. Nakon razgovora s Miloševićem, insistirao je na tome da NATO odustane od novih zračnih napada, optužujući Zapad da se “nepromišljeno ponaša i voli više rat od diplomatskih pregovora”. “Vašington Post” je ocijenio da su Kozirjevljevi stavovi nailazili na razumijevanje dodajući da se američka administracija protivila pokretanju novih zračnih akcija na VRS oko Goražda.⁴⁹

Administracija SAD-a je 16. aprila 1994. odbila širenje skale zračnih udara NATO-a kao odgovor na ofanzivu VRS-a na Goražde, pristajući da se povedu razgovori o evropskom prijedlogu za postepeno ukidanje sankcija prema SRJ prije nego što se postigne puno okončanje sukoba.⁵⁰ Predsjednik Izetbegović je 17. aprila uputio pismo Galiju, u kojem je tvrdio da napadi na Goražde traju i dalje i da je grad u agoniji te da zvaničnici UN-a nisu učinili gotovo ništa da bi zaštitili narod Goražda i kredibilitet svoje organizacije.⁵¹

Generalni sekretar UN-a Gali je 17. aprila zatražio odobrenje NATO-a za zračne napade na položaje VRS-a radi zaštite svih šest “sigurnosnih zona” u Republici Bosni i Hercegovini. Tome se oštro suprotstavio ruski ambasador u UN-u Jurij Voroncov, ocjenjujući da bi to značilo “miješanje UN-a u građanski rat u Bosni i Hercegovini”.⁵²

Ruski predsjednik Jeljcin, koji je o toj situaciji vodio telefonski razgovor s njemačkim kancelarom, rekao je da eskalacija sukoba nije osujećena i pored velikih napora ruske diplomatije. “Za tu krivnju snosilo je odgovornost srpsko rukovodstvo koje nije održalo svoje obećanje”, tvrdio je Jeljcin. On je zaprijetio da će ruska diplomatija prekinuti kontakte s Beogradom i Palama jer nije željela

⁴⁸ *Ruske reakcije. Duma kritikuje Ameriku*, “Oslobođenje”, Broj 16465, 13. IV 1994, 3.

⁴⁹ *Rusija i BiH. Kozirjev optužuje zapad*, “Oslobođenje”, Broj 16469, 18. IV 1994, 4.

⁵⁰ Hronologija..., 158.

⁵¹ *Čudne igre oko Goražda*, “Oslobođenje”, 16454, 18. IV 1994, 1.

⁵² Hronologija..., 159.

biti manipulirana i zloupotrebjavana. U listu “Komensant” pojavila se i Kozirjevljeva ocjena da Rusija “neće ići u konfrontaciju sa Zapadom zbog braće Srba koji izigravaju dogovore”. Čurkin je u svom obraćanju novinarima rekao da se nada kako će njegovu ocjenu zbivanja podržati rusko rukovodstvo i ruska javnost, te da će im biti predočeno pravo stanje stvari u vezi s krizom oko Goražda. Na Čurkinovu inicijativu, koju je prihvatio i Jeljcin, bilo je planirano održavanje zasjedanja Dume, na kojem je glavna tema trebala biti “formuliranje pravilnog ruskog kursa u bosanskom konfliktu”. Tim riječima Čurkin je indirektno kritizirao dotadašnji ruski kurs u kojem je on imao jednu od ključnih uloga.⁵³ Lider Liberalno demokratske partije Rusije Vladimir Žirinovski je u Strazburu izjavio da “Rusija treba da bombarduje baze NATO-a u Italiji, kao odgovor na njegove napade na VRS oko Goražda”.⁵⁴

U vrijeme napada VRS-a na Goražde Akaši je boravio u Beogradu kod Miloševića, zalažući se da se hitno postigne sporazum o prekidu svih neprijateljstava, nakon čega bi se VRS povukla iz Goražda.⁵⁵ Generalni sekretar UN-a Gali zatražio je odobrenje NATO-a za zračne udare na vojne položaje VRS-a radi zaštite svih šest “sigurnosnih zona”. Tome se oštro suprotstavio ruski ambasador u UN-u Jurij Voroncov, smatrajući da bi to “predstavljalo miješanje UN-a u građanski rat u Bosni i Hercegovini”.⁵⁶ Do tada su UN mogle pozvati NATO avione radi osiguranja zračne podrške osoblju UN-a, u skladu s rezolucijom usvojenom u junu 1993. godine.⁵⁷ SAD su pozivale međunarodnu zajednicu na postepenu vojnu akciju kao odgovor VRS-u na nastavak opsade Goražda. Kristofer je zatražio čvršće ekonomske sankcije protiv SRJ kao dio nastojanja smirivanja konflikta, te intenziviranje diplomatskih aktivnosti za pokretanje mirovnih pregovora. Najavio je da će prijedlog SAD-a, o kojem se još trebalo konsultirati sa saveznicima, biti utemeljen na *pojačanoj vojnoj sili* putem NATO-a, čvršćim sankcijama prema SRJ i saradnji s EU za oživljavanje mirovnog procesa. Clintonov savjetnik za nacionalnu sigurnost je rekao da je korištenje sile bez diplomatskih aktivnosti nesvršishodno, pa “sila bez diplomatije neće uspjeti”.

U međuvremenu su američki zakonodavci podnijeli neobaveznu rezoluciju u kojoj se od Vašingtona tražilo unilateralno skidanje embarga na oružje koje bi

⁵³ *Rusko traženje. Čurkin prijeti istinom*, “Oslobođenje”, Broj 16471, 20. IV 1994, 3.

⁵⁴ Hronologija..., 157.

⁵⁵ Ibid., 158.

⁵⁶ Ibid., 159.

⁵⁷ *NATO razmatra Galijev zahtjev. Avioni čekaju političku odluku*, “Oslobođenje”, Broj 16471, 20. IV 1994, 3.

omogućilo Vladi Republike Bosne i Hercegovine odgovarajuću vojnu pomoć.⁵⁸ Memorandum koji su na Palama potpisali Momčilo Krajišnik i Viktor Andrejev bio je sporazum UN-a i srpske strane iz kojeg je bosanskohercegovačka Vlada bila potpuno isključena. Andrejev, šef civilnog sektora UN-a za Republiku Bosnu i Hercegovinu, koji je u pregovorima zamijenio poraženog i uvrijeđenog Akašija, uspio je postići sporazum s Krajišnikom o trenutnom prekidu borbenih dejstava VRS-a oko Goražda.

Međutim, već u prvoj tački “Memoranduma o razumijevanju potrebe za privremeni angažman za grad Goražde” stajalo je da će “bosanskohercegovački Srbi ispoštovati trenutno primirje ukoliko ne budu napadnuti”. Pretpostavka je bila da će se, kako je stajalo u Memorandumu, “zaraćene strane dogovoriti o primirju i na desnoj obali Drine”. U sporazumu se također predviđao ulazak oko stotinu vojnika UNPROFOR-a u Goražde, zajedno s 41 pripadnikom međunarodnog tima UN-a, na lijevu obalu Drine, s kontingentom koji je raspolagao s 20 transportera i 29 neborbenih vozila.⁵⁹ U Dumi je 20. aprila 1994. godine izostala najavljena rasprava o ruskoj politici u Republici Bosni i Hercegovini. Rukovodstvo Dume nije vjerovalo u Čurkinove ocjene koje su trebale usmjeriti debatu, pa je u Republiku Bosnu i Hercegovinu, SRJ i Republiku Hrvatsku hitno bila upućena njena delegacija, na osnovu čijeg izvještaja se trebala sprovesti ozbiljna parlamentarna debata. Republika Bosna i Hercegovina je 20. aprila 1994. bila vanredno uvrštena u dnevni red sjednice Jeljcinovog Savjeta za nacionalnu sigurnost. Novinari su uspjeli doznati da su referate podnijeli Gračev, Kozirjev i obavještajac Lobov, te da se razgovaralo o raznim varijantama razvoja krize.

Da je Republika Bosna i Hercegovina postala glavna spoljnopolitička preokupacija Kremlja, pokazivao je dolazak u Moskvu Ovena i Stoltenberga. S Kozirjevim su trebali razgovarati o mogućem sastanku misije EU i UN-a. Prema Jeljcinovoj ideji, taj skup je trebao razraditi globalno političko rješenje za Republiku Bosnu i Hercegovinu.⁶⁰

I u Sarajevu i u Goraždu general Rouz se poslužio sličnom taktikom kako bi otklonio djelovanje ultimatumata NATO-a VRS-u – istovremeno bi ispregovarao sporazum u ime UN-a, kojim bi onemogućavao djelovanje NATO-a i izazivao

⁵⁸ *Američki ključ za bosansku bravu. Sila, sankcije i diplomatija*, “Oslobođenje”, Broj 16472, 21. IV 1994, 12.

⁵⁹ *Fijaskom UNPROFOR-a u Goraždu. Srbi diktiraju uvjete*, “Oslobođenje”, Broj 16472, 21. IV 1994, 3.

⁶⁰ *Ruski parlament zaobišao Bosnu. Duma ne vjeruje Čurkinu*, “Oslobođenje”, Broj 16472, 21. IV 1994, 3.

ozbiljna razmimoilaženja između tih dviju institucija. SAD su bile primorane da se povuku pred nepopustljivošću svojih evropskih partnera u vezi s pitanjem zračnih udara, kojima bi se, radi sigurnosti “zaštićenih zona”, uništavalo nove, savršenije srpske sisteme zračne obrane. General Rouz uspio je onemogućiti i preduhitriti veće zračne udare NATO-a i istovremeno očuvati srpski sistem za zračnu odbranu SAM-a.⁶¹

Ambasadorka Olbrajt uskoro je ponovo potvrdila riješenost svjetske organizacije da spriječi agresiju VRS-a na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Međutim, ona je rekla da je cilj svih nastojanja stvoriti uvjete za postizanje mirovnog rješenja, tvrdeći da je “na svim zainteresiranim stranama, a posebno na srpskoj, da odluče da li će izabrati put dalje konfrontacije ili put koji vodi do rješenja rata, putem pregovora”.⁶² Preokret u američkoj politici uskoro se počeo jasno ispoljavati. Klintonova administracija uspjela je proizvesti interes za očuvanje prestiža i kredibiliteta SAD-a nizom inicijativa, širim ovlaštenjima NATO-u za zračne udare i praktičnu primjenu “sarajevskog modela” kako bi oko svih “zaštićenih zona” bila uklonjena teška artiljerija VRS-a, stezanjem ekonomskih sankcija protiv SRJ i povećanjem humanitarne pomoći i osiguranjem njene dostave. Klinton je povodom nove inicijative rekao da je to “zaustavljanje pokolja nevinih, sprečavanje proširenja rata u Evropi, održavanje NATO-a kao uvjerljive snage mira nakon hladnog rata i sprečavanje novih talasa izbjeglica”. Za čvrsti kurs u Republici Bosni i Hercegovini Klinton je mogao računati na jedinstvo u Kongresu, najavljujući da će on predložiti i skidanje embarga na oružje. Senator Bob Dol je tvrdio: “da je Armija RBiH imala čime da se brani nesreća Goražda se nikada ne bi ni dogodila.” “Bosanci su žrtve najkrvavije agresije u Evropi nakon Drugog svjetskog rata” – tvrdio je demokratski senator Džo Bajden (Joe Biden), dosljedni zagovornik očuvanja međunarodno priznate Republike Bosne i Hercegovine. Naglašavao je da se dvogodišnji sistematski genocid koji je provodio Milošević, kako bi osvojio zemlju koju je svijet priznao, mora zaustaviti: “Moramo izvesti šire zračne udare kako bismo podigli cijenu kojom Srbi moraju platiti napade na civile u zaštićenim zonama, a zatim naoružati Bosance da se kao država sami brane. Tek tada ćemo postati neutralni jer ćemo prestati da blokiramo njihovo pravo na odbranu.” Kongresmen Tom Lantosh (Tom Lantosh) pozvao je Klintona da izađe pred Kongres, smatrajući da će dobiti najveću moguću podršku. “Da su Buš i NATO prije dvije godine izdali oštro upozorenje Miloševiću ovo se ne bi događalo. Embargo na oružje je nemoralan. Ako ne zaštiti Bosnu i ako ne može

⁶¹ Hodge, 2007, 222.

⁶² *Medlin Olbrajt: Osujetiti srpsku agresiju, “Oslobođenje”, Broj 16477, 21. IV 1994, 2.*

savladati Karadžića onda NATO ne znači ništa i ne može imati nikakvu ulogu u Evropu krajem 90-tih” – navodio je kongresmen Lantoš.⁶³

Izgleдалo je da će uroditi plodom uporno Jeljcinovo nastojanje da se globalno političko rješenje krize povjeri SAD-u, Rusiji i EU. S potrebom održavanja skupa složio se i Klinton.⁶⁴ Mirovni posrednici Owen i Stoltenberg, koji su otputovali iz Moskve, također su podržali njegovu ideju i ostavili svoje saradnike da s Čurkinom rade na pripremi sastanka, što je ukazivalo na činjenicu da će velike sile zajedničkim naporom pokušati razriješiti krizu. Ruski koncept sastanka, na neki način, otkrila je prva savjetnica šefa ruske diplomatije Galina Sidorova, koja je u listu “Izvjestija” ukazivala na potrebu da se ozbiljno preispita dotadašnja podjela posla u kojoj su SAD bile zadužene za Bošnjake, Rusija za Srbe, a Njemačka za Hrvate. Takav koncept ne samo da nije umirio Republiku Bosnu i Hercegovinu nego je doveo do varničenja prema pomenutim velikim državama. Uvažavajući unutrašnje podrške i historijske fakte te poziciju poslanika Dume u Moskvi došlo se do relativno prihvatljive verzije. U dijelu štampe bio je prisutan pokušaj korigiranja ranijeg jednostranog mišljenja o događajima, na šta je prije svega utjecao nedavni Čurkinov kritički istup. Čak se i list ruske armije, “Krasnaja zvezda”, koji je od početka rata vodio prosrpsku propagandu, kritički osvrnuo na politiku i ponašanje bosanskohercegovačkih Srba, pa je glavni komentator bosanskohercegovačkih prilika u tom listu ocijenio da “Mladićeva armija sve više liči na raspojasanu družinu kojoj je rat postao sam sebi cilj i koja se izgleda ozbiljno izmakla kontroli političkog rukovodstva”.⁶⁵ Na savjetovanju Evropskog parlamenta od 18. do 22. aprila 1994. godine parlamentarci su sa 115 glasova za i 5 suzdržanih predložili izvještaj o humanitarnom pravu na intervenciju, navodeći niz kriterija koji su kod takve intervencije trebali biti uzeti u obzir (trajanje, ograničenje na konkretne ciljeve, nesposobnost UN-a, djelovanje u željenom cilju...). Istovremeno se na sjednici Savjeta NATO-a u jednoglasno usvojenoj Rezoluciji 22. aprila 1994. godine zahtijevalo da VRS neodložno obustavi napade i napusti zaštićenu zonu Goražde. Postavljen joj je ultimatum da se do 24. aprila povuče u prečniku 3 km od Goražda, a teško naoružanje na rastojanje od 20 km. Generalni sekretar NATO-a Manfred Verner (Wörner) je najavio da će se VRS suočiti s bombardiranjima ako ne ispuni zahtjeve. Ambasador NATO-a je rekao da su “krvožedni, barbarski napadi na goloruke civile u Goraždu grubo nasilje”,

⁶³ *Američko-ruske vizije bosanske drame. Klinton raspakovao paket, “Oslobođenje”, Broj 16473, 22. IV 1994, 4.*

⁶⁴ *Moskva. Lakiranje Jeljcinove izjave, “Oslobođenje”, Broj 16473, 22. IV 1994, 3.*

⁶⁵ *Izbjegavanje sukoba, “Oslobođenje”, Broj 16472, 21. IV 1994, 3.*

potvrđujući da će ultimatum odmah biti proslijeđen generalnom sekretaru UN-a. Ultimatum se oslanjao na Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 824, 836, 844 i 913. U saopćenju sa sastanka ambasadora NATO-a potvrđena je podrška postizanju rješenja sukoba putem pregovora i pozivalo se na intenziviranje napora za postizanje mirovnog rješenja.⁶⁶

U subotu 23. aprila 1994. prilikom susreta sa Vrhovnom komandom Mladić je u dnevnik zabilježio: “Turci (tako je nazivao Bošnjake) nemaju organiziranu vojnu moć u enklavama Goražde, Žepa i Srebrenica. Mi ih trebamo u narednom periodu neutralisati, u krajnjem slučaju vojnom silom.”⁶⁷

Klinton je pozdravio ultimatum NATO-a i na press-konferenciji u Bijeloj kući izjavio je da ta odluka snagama NATO-a daje veća ovlaštenja u odgovorima na napade VRS-a, koja ne bi trebala sumnjati u spremnost NATO-a da djeluje. Naglasio je da potez NATO-a treba gledati kao dio nastojanja da se okončaju borbe i pronade mirovno rješenje putem pregovora, dodavši da će, ako ultimatum ne vrati snage za pregovarački stol, razmotriti druge opcije.⁶⁸

Generalni sekretar UN-a Gali ponovo je uputio apel kojim se tražilo više vojnika za operaciju održavanja mira. U ocjenama iznesenim pred isticanje ultimatum, Gali je ponovio da odluka o bombardiranju mora imati prethodnu saglasnost njegovog specijalnog izaslanika za bivšu Jugoslaviju Akašija: “Zračni udari imaju vrijednost odvratanja da bi ojačala pregovaračka pozicija mojih posrednika, ali praktično, sve dok ne budemo imali kopnene snage, bit će veoma teško postići vojni rezultat samo sa avijacijom.”⁶⁹ Kozirjev je dao rusku podršku vojnim mjerama kojim je NATO savez zaprijetio VRS-u u slučaju ponovljenih artiljerijskih napada na Goražde i druge zaštićene zone. Šef ruske diplomatije ocijenio je dotadašnju opsadu Goražda kao zločinačko ubijanje civila, dodavši da Rusija nikad nije podržavala niti će podržavati slične zločine. “Srbi će požnjati buru koju posiju u slučaju ponovnog bombardovanja bosanskih zaštićenih zona” – rekao Kozirjev u intervjuu televizijskom kanalu “Ostankino” precizirajući da Rusija podržava akcije NATO-a kojima se štiti šest zaštićenih zona, te da treba

⁶⁶ EA, *Entscheidung des NATO – Rates vom 22. April 1994. in Brüssel zu Goražde*, 21/94, D. 626 – D. 627. Vidi i: *Nakon zasjedanja NATO saveza u Briselu. Novi ultimatum agresoru*, “Oslobođenje”, Broj 16475, 23.IV1994, 11.”

⁶⁷ *Der Schlüssel zum Sieg*, Der Spiegel, 22/2011, Hamburg, 85–86.

⁶⁸ *Voren Kristofer: SAD ne potenciraju zračne udare*, “Oslobođenje”, Broj 16477, 25.IV 1994, 3.

⁶⁹ EA, *Entscheidung des NATO – Rates vom 22. April 1994. in Brüssel zu Schutz der Schutzzonen in Bosnien-Herzegowina*, 21/94, D. 627 – D. 629. Vidi i: *Gali traži više vojnika za BiH*, “Oslobođenje”, Broj 16477, 25. 4. 1994, 2.

voditi računa da se ne pređe ta granica. Šef ruske diplomatije izražavao je veliku nadu da se zajedničkim aktivnostima Rusije, SAD-a, EU i UN-a može u relativno kratkom roku razraditi sveukupno političko rješenje krize. Akašijevo ponašanje predstavljalo je glavni razlog što NATO ni po isteku ultimatumu nije kaznio VRS. Takav zaključak se nametao iz intervjua generalnog sekretara NATO-a koji je dao drugom kanalu njemačke televizije *ZDF*. Nije bila nikakva tajna da je došlo do oštrog duela Akašija i Vernera u kojem je Verner zamjerio i skrenuo pažnju Akašiju da NATO ima suprotne informacije o situaciji u Goraždu i okolini od onih koje je on davao.⁷⁰ Na pitanje novinara jesu li Rusi bili uključeni u proces odlučivanja u vezi s ultimatumom, Verner je potvrdio da su bili informirani, ali nisu učestvovali u procesu odlučivanja zbog čega nisu imali pravo veta kao u UN-u. Smatrao je da su “njihove izjave o krivnji obje strane i da će oni povući svoje ‘plave šljemove’ samo dizale krila zločincima oko Goražda”.⁷¹

Klinton je izrazio zadovoljstvo zbog prekida granatiranja Goražda i povlačenja VRS-a, smatrajući da je došlo vrijeme za nastavak pregovora. Smatrao je da je ultimatum NATO-a za zaustavljanje granatiranja imao uspjeha, potvrđujući da se prekid vatre održavao, a povlačenje se nastavljalo. “Zadovoljan sam progresom. Nastavit ćemo vrlo pomno pratiti situaciju jer NATO čeka odgovor na naredbu o povlačenju teškog naoružanja najmanje 20 km od Goražda.”⁷² Velika Britanija i SAD su upozorile Karadžića da se VRS treba “povući sa znatnog dijela teritorije Republike Bosne i Hercegovine koju je silom zauzela, ako Srbi ikada žele biti cijenjeni u svijetu”. Kristofer i Daglas Herd (Douglas Hurd) su na press-konferenciji nakon cjelodnevnih višestrukih susreta potvrdili da postoji jasna riješenost o provedbi ultimatumu UN-a, kojim se VRS morala povući iz goraždanske enklave. Kristofer je priznao da će se VRS-u na koncu dozvoliti da zadrži nešto zauzetih teritorija smatrajući da niko ne misli da će se ta stvar moći vratiti tamo gdje je bila na samom početku.⁷³ Oficir za javnost UNPROFOR-a E. Šapron (Shapron) javio je da je VRS pokazala saradnju u vezi s pitanjem povlačenja iz *zone totalnog isključenja* oko Goražda nakon isteka ultimatumu.⁷⁴

Jednosatna emisija prvog čovjeka informativnog programa najgledanije američke televizijske mreže ABC – Pitera Dženingsa (Jennings) – pod naslovom “Čuvari mira: Kako su Ujedinjene nacije pale u Bosni?” po težini argumenata i

⁷⁰ *Rusija podržava akcije NATO-a*, “Oslobođenje”, Broj 16477, 21. IV 1994, 2.

⁷¹ *Manfred Verner: Različiti pogledi na Goražde*, “Oslobođenje”, Broj 16477, 21. IV 1994, 2.

⁷² *Bil Klinton o ultimatumu. NATO čeka srijedu*, “Oslobođenje”, Broj 16478, 26. IV. 1994, 1.

⁷³ *Kristofer i Herd: Vratiti zauzeto*, “Oslobođenje”, Broj 16477, 26. IV 1994, 1.

⁷⁴ *Pres konferencija u UNPROFOR-u*, “Oslobođenje”, Broj 16480, 28. IV 1994, 3.

poruke, te po odjeku u američkoj javnosti bila je nesumnjivi televizijski događaj na početku maja 1995. godine, koji je dao neke odgovore na zbivanja u Goraždu trinaest mjeseci ranije. Tim programom Dženings se vraćao Bosni i Hercegovini u kojoj je bio tokom Olimpijade 1984. U februara 1994. godine došao je u Sarajevo da snimi specijalni program o Sarajevu deset godina nakon Olimpijade. Tako se zadesio na licu mjesta te prenio u svijet strašne slike masakra na Markalama. Napravio je jednosatnu emisiju o neuspjehu američke politike otkrivajući ubjedljivim dokumentima i svjedočenjima Bušovu administraciju za prikrivanje informacija o razmjerama genocidnih zločina u ljeto 1992. Ovog puta na meti njegovog istraživanja našle su se i UN i njihova uloga. Bez uvijanja je konstatirao da je misija UN-a bila “najveća mirovna operacija u historiji i najveći neuspjeh u historiji”. Smatrao je da je srpska agresija najokrutnija agresija u Evropi od vremena nacističke Njemačke, a UN su propustile priliku da je zaustave. “Ljudi su masovno ubijani, silovani, mučeni, progonjeni u koncentracione logore samo zbog toga što oni jesu. To je genocid!” – rekao je vodeći američki televizijski novinar. Kao najubjedljiviju ilustraciju historijskog neuspjeha UN-a Dženings je odabrao ofanzivu na “zaštićenu zonu Goražde” u proljeće i “zaštićenu zonu” Bihać u jesen 1994. U oba slučaja u glavnoj ulozi kao komandant snaga UNPROFOR-a koje su prepustile hiljade građana i izbjeglica na milost i nemilost srpskim snagama pojavljivao se general Rouz. Dženings mu je u svojoj emisiji omogućio da kaže svoje viđenje, a tom prilikom je izjavio: “Mi smo zaustavili napade na Goražde.” Dženings je posebno ubjedljivo pokazao kako je Rouz nakon goraždanske ofanzive predstavljao situaciju u tom gradu mnogo boljom nego što je bila. Prikazane su njegove tadašnje šokirajuće izjave: “Bosanska vojska htjela je da nas naučice da mi vodimo njen rat; Sretan sam što mogu reći da su uvjeti u Goraždu mnogo bolji nego što sam očekivao; Odjeljenja bolnice su takva da se mogu očistiti metlom” ili “Pregledali smo bolničke knjige i našli ne više od sto poginulih!” Suočen s tom izjavom, direktor goraždanske bolnice dr. Begović je rekao: “Možda ih nije bilo više od stotine – dnevno!” Pripadnici humanitarnih misija zabilježili su u Goraždu 700 poginulih i oko 2.000 ranjenih.⁷⁵ Dženings je pritiskao Rouza uz zid pitanjem: “Kako ste Vi onda došli do brojke od stotinu?” Rouz je odgovorio: “Ja nisam dokazivao da je jedna ili druga strana u pravu. To je sigurno negdje u sredini”. Rouzov doprinos pomoći Goraždu sastojao se u poruci stanovništvu: “Ostanite pribrani, sklonite se u skrovišta, granatiranje će proći!”⁷⁶ Nakon izjave

⁷⁵ U izvještaju Mazowieckog navodi se broj od oko 700 poginulih i 1.970 ranjenih (Mazowiecki, Izvještaji, 330).

⁷⁶ Kurspahić, Kemal, *Događaj nedjelje na američkoj televiziji: Izgubljena generalova bitka, “Oslobođenje”*, Broj 16844, 4. V 1995, 8.

generala Rouza, u kojoj je optužio snage ARBiH da su se povukle sa lako odbranjivih položaja u nadi da će UNPROFOR voditi rat umjesto njih, uslijedili su dvostruki demanti. Pored protesta ARBiH, njegov zvanični predstavnik je izjavio da je Rouz to mišljenje iznio jednom britanskom oficiru, koje nije bilo za javnost, i da traka sa njegovim govorom nikada nije trebala da bude objavljena.⁷⁷

Kanadski major Pat Stobren svjedočio je kako je Rouz sve vrijeme ofanzive VRS-a na Goražde govorio da su izvještaji o žrtvama pretjerani, a doktorica Me-Lafin je pokazivala pismo prijatelja iz Goražda: “Pozdravi iz grada u kojem su samo mrtvi sretni! Suviše sam postideana koliko smo malo učinili za njih.” Oboje su rekli kako su bili ponosni i kako su zajedno s Goraždanima slavili na ulicama kada su NATO avioni najzad djelovali i pogodili srpski komandni šator iznad opkoljenog grada. “Mi smo reagirali iste sekunde kada je general Rouz zatražio zračnu akciju” – izjavio je američki admiral Smit, u to vrijeme komandant NATO avijacije koji je više puta ponovio da je NATO bio spreman zaštititi Goražde i Bihać, ali da Rouz to nije tražio.⁷⁸ Rouzu je u dokumentarnom filmu Panorama, na samom početku 1995, Džon Simpson (John Simpson), urednik za inostrani program BBC, dao odriježene ruke da optuži ARBiH za etničko čišćenje 12.500 Srba u Goraždu. Šerif Basijuni (Cherif Boussani), koji je rukovodio iscrpnom istragom UN-a o ratnim zločinima ARBiH u Goraždu, nije ništa otkrio o tim navodnim strahotama u Goraždu. Po popisu iz 1991. u Goraždu je bilo svega 9.844 Srba. Takav strašan zločin protiv Srba nikada nije zabilježila niti prenijela čak ni srpska štampa.⁷⁹

U vrijeme tih zbivanja u Goraždu bivša premijerka Velike Britanije Margaret Tačer uputila je poruku međunarodnoj javnosti: “Umjesto da kazni srpskog agresora koji je odgovoran za masovna ubistva, mučenja i etničko čišćenje, međunarodna zajednica je izabrala da sukob u Republici Bosni i Hercegovini tretira kao građanski rat u kojem su zaraćene strane podjednako krive. Vladi međunarodno priznate suverene države Bosne i Hercegovine nametnut je nemoralni i nelegalni embargo na oružje koje joj je bilo potrebno da brani svoju zemlju i svoj narod... To nije bila samo sramna i nemoralna politika, koja je davala zeleno svjetlo potencijalnim agresorima da krše međunarodno pravo i norme civilizovanog ponašanja da bi mogli ostvariti svoje ambicije. Vrijeme je da priznamo greške našeg

⁷⁷ Hronologija..., 160.

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ *Novo svjedočanstvo američkog novinara Dejvida Rifa. Krvava Bosna i propast Zapada, “Oslobođenje”, Broj 16867, 27. V 1995, 8. Usp: Rieff, Schlachthaus Bosnien und Versagen des Westens. Aus dem amerikanischen von Ivonne. Badalj, München 1995.*

pristupa ovom problemu u posljednjih nekoliko godina od raspada Jugoslavije, kao i da shvatimo korijene problema...”⁸⁰

Model koji je primijenjen u Goraždu trebalo je ubuduće koristiti i za ostale “zaštićene zone”. Ruska vlada je 23. aprila 1994. objavila da je ultimatum NATO-a ispravan odgovor na zahtjeve Vijeća sigurnosti UN-a. Na njen zahtjev istoga dana bila je sazvana sjednica Vijeća sigurnosti UN-a na kojoj je ruski ambasador pozdravljao ultimatum NATO-a, ali je protestirao protiv planova da se VRS napadne i u drugim dijelovima Republike Bosne i Hercegovine. Suprotno stavovima ministra Kozirjeva, ministar odbrane Rusije Pavel Gračev najoštrije je osuđivao ultimatum zalažući se za osiguranje ruskog utjecaja na Balkanu. U tom pravcu su se kretala nastojanja u pokretanju inicijative za labavljenje sankcija prema SRJ. U to vrijeme Francuska, Velika Britanija i Španija su pripremale nacrt rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a po kojoj je trebalo biti angažirano još 6.500 mirovnjaka.⁸¹ Nakon slaganja SAD-a, Vijeće sigurnosti UN-a je 27. aprila usvojilo Rezoluciju 914 po kojoj je, na zahtjev generalnog sekretara UN-a, bilo predviđeno slanje 10.000 vojnika UN-a.⁸²

Daljnja posljedica zbivanja oko Goražda bila je da je pojačan angažman SAD-a i Rusije u pregovaračkom procesu. Tako je obrazovana Kontakt grupa od predstavnika SAD-a, Francuske, Velike Britanije i Rusije, koja je 26. aprila 1994. u Londonu pokušala pokrenuti mirovni proces. Trebalo je utvrditi jedinstvene principe i insistirati na njima. Posebno su se pokazali suprotnim stavovi SAD-a i Francuske, koji su bili sadržani u činjenici da su SAD odbijale francuske zahtjeve da se pojača pritisak na bosanskohercegovačku Vladu kako bi pristala na teritorijalnu podjelu. SAD su taj prijedlog odbile, zastupajući stav da mora doći do slaganja svih strana. Istovremeno je vladala nejedinstvenost i u SAD-u, s obzirom na to da se Senat 12. maja 1994. izjasnio za vojnu podršku Vladi Republike Bosne i Hercegovine, što je bilo odbačeno od američke administracije i Francuske. Kao neposrednu reakciju na preporuke Senata ruska Duma je 13. maja 1994. predložila zakon po kojem bi Rusija jednostrano skinula sankcije SRJ, ali da bi on stupio na snagu, bio je potreban Jeljcinov potpis, što je on uskratio smatrajući da Rusija i dalje treba insistirati na sankcijama.⁸³

⁸⁰ *Poruka Margaret Tačer. Vrijeme je da priznamo greške*, “Oslobođenje”, Broj 16828, 18. IV 1995, 4.

⁸¹ *Hronologija...*, 160.

⁸² *Pojačanje snaga UN*, “Oslobođenje”, Broj 16480, 28. IV 1994, 1.

⁸³ *Gustenau Gustaw, Sudslawische Lage*, ÖMZ, 3/94, 393.

Zaključak

Proljeće 1994. godine neočekivano je donijelo novu nadu. Nakon ultimatumata NATO-a, koji je ušutkao srpsku artiljeriju oko Sarajeva, SAD i Rusija su podijelile kontrolu nad mirovnim procesom – SAD nadovezujući se na svoj uspjeh u posredovanju u “Vašingtonskom sporazumu” između Bošnjaka i Hrvata, a Rusija nakon što je ostvarila nagodbu s Karadžićem da svoje teško naoružanje unutar i oko Sarajeva premjesti na sabirna mjesta UN-a. Međutim, događaji koji su uslijedili pokazali su da je mir bio još daleko. Došlo je do napada VRS-a na “sigurnosnu zonu” Goražde, a u gradu je bio veliki broj ubijenih i ranjenih ljudi. U jednoglasno usvojenoj rezoluciji 22. aprila 1994. godine Vijeće sigurnosti UN-a je zahtijevalo da srpske snage neodložno obustave napade i napuste “sigurnosnu zonu”, a u suprotnom, morali su računati sa zračnim udarima na artiljerijske položaje i druge vojne uređaje NATO-a i UNPROFOR-a. Postavljen je ultimatum da se do 24. aprila 1994. povuku u prečniku 3 km od Goražda, a teško naoružanje je trebalo povući na rastojanje od 20 km. U saopćenju sa sastanka ambasadora NATO-a u Briselu potvrđena je podrška postizanju rješenja sukoba putem pregovora i u tom kontekstu se pozdravljala saradnja i bliske konsultacije SAD-a, Rusije, UN-a i EU, s ciljem objedinjavanja diplomatskih inicijativa koje su bile u opticaju.

Posljedica zbivanja oko Goražda je ta da je pojačan angažman SAD-a i Rusije u pregovaračkom procesu, pa je tako obrazovana Kontakt grupa sačinjena od predstavnika SAD-a, Francuske, Velike Britanije, Rusije i Njemačke, koja je 26. aprila 1994. u Londonu pokušala pokrenuti mirovni proces u Republici Bosni i Hercegovini. Kontakt grupa je trebala utvrditi jedinstvene principe mirovnog procesa i insistirati na njima. Ministri spoljnih poslova SAD-a, Rusije, Njemačke, Francuske, Grčke i Belgije zahtijevali su 13. maja 1994. godine na savjetovanju u Ženevi da se u Republici Bosni i Hercegovini dogovori četvoromjesečno primirje, a nakon dvije sedmice nastavak mirovnih pregovora čiju je osnovu činio plan o podjeli teritorija u odnosu 51% za Federaciju i 49% za bosanskohercegovačke Srbe. Primirje je trebalo pratiti brzo razdvajanje snaga, povlačenje teškog oružja, kao i razmještaj vojnika UN-a na kritičnim mjestima.

Situation in Bosnia and Herzegovina from the Washington Agreement to the Formation of the Contact Group (18 March-26 April 1994)

Summary

The spring of 1994 unexpectedly brought new hope. After NATO's ultimatum that suppressed Serb artillery surrounding Sarajevo, the USA and Russia divided control over the peace process. The USA did it by relying on its success as a mediator in the Washington Agreement between Bosniaks and Croats, and Russia by reaching a deal with Karadžić to move their heavy weapons in and around Sarajevo to UN weapons collection sites. Nevertheless, the events that followed, showed that peace was still far away. The Army of Republika Srpska (VRS) attacked the 'safe area' of Goražde, while the town suffered a large number of casualties and wounded people. In a unanimously adopted resolution of 22 April 1994, the UN Security Council requested that the Serb forces immediately suspend attacks and leave the *safe area*, otherwise, NATO and UNPROFOR would carry out air strikes on artillery positions and other military devices. An ultimatum was set: a withdrawal in a diameter of 3 km from Goražde by 24 April 1994, while heavy weapons had to be withdrawn to a distance of 20 km. A statement from the meeting of NATO ambassadors in Brussels had confirmed support for reaching a conflict resolution through negotiations, and in this context, welcomed the cooperation and close consultation of the USA, Russia, the UN and the EU in order to consolidate the proposed diplomatic initiatives. The events that took place around Goražde resulted in a stronger engagement of the USA and Russia in the negotiation process. Therefore, a Contact Group composed of representatives of the USA, France, Great Britain, Russia and Germany was formed, which on 26 April 1994 in London tried to launch the peace process in the Republic of Bosnia and Herzegovina. The Contact Group was to establish uniform principles of the peace process and insist on them. On 13 May 1994 at the meeting in Geneva, the foreign ministers of the USA, Russia, Germany, France, Greece and

Belgium demanded that a four-month ceasefire be agreed upon in the Republic of Bosnia and Herzegovina and a continuation of peace talks after two weeks, whose basis was a plan on the division of territory in the ratio of 51% for the Federation and 49% for Bosnian Serbs. The ceasefire was to be accompanied by the rapid separation of forces, the withdrawal of heavy weapons, as well as the deployment of UN troops in critical areas.